

Століття Якова
Володимир Савович Лис

Найкращий роман десятиріччя – короноване слово, яке вразило літературну Україну!

У житті старого Якова Межа на короткий час, мов той метелик, з'являється дівча-приблуда. Вона питає, чи любив втрати, і круговерть війн та режимів, і радощі та горе в родині, і гріхи й каяття...

Володимир Лис

Століття Якова

© Лис В. С., 2010

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2010, 2014, 2016

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2010

Колажі Тетяни Коровіної

«Коронація слова» створює для вас нову хвилю української літератури – яскраву, різножанрову, захопливу, – яку

Тетяна та Юрій Логуші,
засновники проекту

Міжнародний літературний конкурс романів, кіносценаріїв, п'єс, пісенної лірики та творів для дітей «Коронація слова» шоколаду «Корона». Головна мета конкурсу – сприяння розвитку новітньої української культури.

Література, кіно, театр і пісня обрані не випадково, адже саме ці жанри є стратегічними жанрами культури, що

Метою конкурсу та його завданням є пошук нових імен, видання найкращих романів, стимулювання й підтримка українського ринку повнокровною конкурентоспроможною літературою, а кіно й театру – якісними українськими

koronatsiya.com

Направду добра книжка

Засідати в журі літературних конкурсів я, по щирості, не люблю. Нічого хорошого тут немає – доводиться цілувати , щоб не дати згубитись якомусь невідкритому талантові, а потім ще й роками журитись його літературною до іла мене в журі ювілейної «Гранд-Коронації» – тільки для попередніх лавреатів, краще з кращого за 10 років к еба буде! Автори, нівроку, вже знані, «окнижковані», отже, жодної відповідальності – і жодних несподіванок, в

На щастя, життя без несподіванок не обходиться.

Роман «Століття Якова» вразив усе журі в повному складі, без різниці літературних смаків і вподобань. Так був і скептик, як жива істота переконує на дотик теплом і пульсуванням крові під шкірою. З'ясувалося, що ревною Якова з поліської глибинки, його любові й війни, злочинства й подвиги, пристрасті й муки несподівано, упирів, ФСБ та інших потвор. Серед засилля сучасного літературного силікону Яків зі своєю сімейною сагою мав співпереживати. Жінки, згадуючи деякі епізоди, скліпували сльозу: атож, мелодраматичного в романі чимало, сто повних років української історії, з усіма її – куди там шекспірівським! – непроговореними й неосмисленими олинське Полісся на перехресті режимів, імперій, народів, армій, культур і субкультур (хто тільки не товкся тут ах...) – то сцена, на якій розігрується споконвічна драма боротьби людини зі світом за власну душу? І книжка ц якого, як тріску, жбурляло по водах вийшлого з берегів ХХ століття, – а й, якимсь таємничим чином, як то завж

Одне слово, відкриття таки відбулося: журі переживало ейфорію астронома, який щойно вгледів у телескоп нову літературу (а новачок такої книжки й не написав би!), що за ним уже чималий доробок – п'єси, кілька романів, лідна письменницька кар'єра, хоч і не «зіркова» – на слуху в читацької публіки досі були інші імена. Що ж, тепер і літератури доведеться переглянути – адже твори такого епічного масштабу й густини нечасто пишуться не т

А ще подумалось – який би за цим романом можна зняти фільм! Куди там «Мосфільму» з Голівудом... І не треба лиш гарного режисера й акторів: таких, щоб відчули й чесно відтворили той градус людяности, що його закла

Але це вже я, звісно, розмірялась. А радіти треба вміти, як навчився за своє велике й страждальне життя старий ра книжка, якій мені зостається тепер тільки побажати доброї дороги – до добрих людей.

Оксана Забужко

Століття Якова

Що таке життя ваше?

Пара, яка з'являється на хвилику, а потім зникає.

Соборне послання апостола Якова, 4, 14

Чуєш, як грає цвіркун?..

Слухає небо крізь ніч

Серце комахи.

Невідомий японський поет XVIII ст.

Частина перша

Приблуда. Весілля

«Який же я старий, – думає Яків. – Який старий, Боже мій!»

Він щойно захитався біля порога своєї хати. Щоб не впасти, вхопився за одвірок. Світ кудись поплив.

Не здивувався – так бувало вже не раз.

Дивина в іншому – він раніше ставився до цього якось інакше. Простіше. Начеб не помічав. Удавав, що не по,
, різонуло, в серці чи коло серця. От іще. Він отак упаде, серце спиниться, не одразу і знайдуть. Али тоді йому

«Доки живий», – думає Яків.

Авжеж, доки живий. Треба йти. Йти? Куди? І раптом розуміє – треба йти, виглядати поштарку. Може ж, принес
ла вона.

2

Кіт, приблуда, чий ти? Яків дивиться на кота – старого, облізлого, шерсть місцями позлипалася. Кіт дивиться н

«Як і я, старий», – думає Яків. Ци й кіт?

Від того начеб затишніше.

– Киць, киць, киць...

Кіт підходить і третєся об ногу. До голови Якову проситься якась згадка. Про кота. Про кота-вуркота. Вуркотис

«На кота-вуркота, ой, напала дрімота, ти, дитинко, тоже спи, тільки ліжка не кропи...» – так, здається, співала м
льці ци Йванові.

«Нема їх, нікого нема, – думає Яків. – Їден я остався. Ольга е, али дочка. А чого я остався? Бо так вгодно Богові
»

І тут до його голови приходить інша думка – він живе того, що мусить діждатися письма од тої дівчини, дівки с
здити не хоч. Могла б. Звісно, він так не мав учинити, як вчинив. Але того не вернеш. Не розкрутиш назад ден

Колесо тоже назад не побіжить.

Кіт вуркоче, Яків присідає і гладить старого котяру. Десь із села вже з півроку, як приходить, лопає все, що дає
ати не треба. А то й лушпиння з бульби взявся гризти. А може, зуби точив? Та де в такого старого зуби? Ци, мо
а ни знає.

Нагнутися нагнувся, погладити погладив, котисько задоволений, авжеж, а підвестися як? Йо-йо, хіба на руку с

І все ж він підводиться, в боку стріляє, аж в очах темніє, али на диво швидко проходить.

Кіт швендяє за ним до хати. Якщо сьогодні прийде Ольга, то й молока принесе. Він давно вже не п'є молока, б
а він каже по-іхньому, загоренськи – шмидкий. Не, не Ольга, а Тарас по-новітньому каже.

І село для нього не Загоряни, а Загорени. Тарасові діти з його вимови сміються. Ну й нехай, він по-іхньому каз

Яків заходить до хати. А де ж кіт? Озирається. Кіт спинився за порогом. Дивиться. Хвостом ворушить. Вагається

– Йди, бо не впущу, – каже Яків.

Поштарка Ніна ступає на подвір'я під вечір. Яків бачить, як вона йде моріжком, чогось оминає стежку. За нею ає. Ніна заходить до хати, каже:

– Доброго дня. Ви живі, діду Якове?

Яків повертає голову, відривається од стола, на якому кришив махорку (дивно, як збереглася до весни), і відка

– Доброго здоров'я. Чом би мені не жити? Ци ти хотіла, щоб я вмер, не получивши письма? Давай...

– Але я... Діду Якове...

– То ти знов не принесла? То нащо заходила? Щобись...

Яків хоче сказати «переконатися, що я ще живий?», але закашлюється. Кашляє довго й натужно.

– Ви-те, що ж, зновика курити почали? – підозріло питає Ніна.

– Не дам, – каже Яків і заступає стола з нарізаною махоркою.

– Що не дасте?

– Махорку забрати.

– Ну, ви як мале, діду... Геть би мала дитина...

– Мала – не мала, али я кинув курити...

– Тоді нащо махорку кришите?

– Щобись ти спитала... Що, бакун має пропадати?

Ось така у них розмова. Насправді Яків радий, що Ніна зайшла, не обминула хати. Бо ж письма нема. Зновика

«І вже не буде», – раптом думає Яків.

Пальці його рук холодіють. Падає на землю ніж. Добре, хоч ногу минає.

– Що з вами, діду? Сядьте, сядьте.

Ніна метушиться. Приносить води. Заглядає у вічі. Чудна жінка. Він може ще і її пережити. Його смерть сидить а, як зернина, що закотилася у щілину і втратила надію колись прорости. Бо письма (листа, напевне б сказало А може, якась дурна баба на пошті викинула в кошик. Атож, пощитала – нащо дідові письмо.

– Вам ліпше? То я вже піду?

– Мені й не було погано, – каже Яків. – Ти того... Забери махорку.

– Нащо? В мене Тимко не курить.

– Комусь віддаси. Ти ж до всіх хат заходиш.

– Тепер не до всіх, – Ніна зітхає. – Тепер газет мало підписують.

Ніна йде і вже в дверях озирається. Стоїть, чогось чекає. Зітхає.

– Ольку вашу бачила. З півгодини тому.

– То тебе Ольга просила зайти? – здогадується Яків.

І полотніє. Але гнів з голови витісняє якась тепла хвиля. Котиться й котиться під черепом, от уже й зашуміла, і доброго... Як той сніп упаде, тільки ціпа до нього не буде.

– Ви б помирилися з дочкою, діду, – чує він крізь те наростаюче шелестіння.

– А ми й не сварилися... Вона ж мені молока приносить... І сала... І хліба...

Губи його мертвіють. Враз, раптово. Дивиться Яків на поштарку і розуміє: знає, як приходить дочка. Ставить б і наказано.

«Я помирюся, – думає Яків. – Як Ольга сама, першою переступить поріг».

Ніну він проводить. На подвір'ї згадує, що не дав махорки. Скільки ж то літ, як він уже не смалить? Певно, з де пирогів з маком байдужий. Участковий уже й грозитися перестав, що оштрафує або й у буцегарню запротори

Али якби не мак, то тая Ольга сюди, на його город, і не зайшла б.

4

Тоді ще у нього був пес. На відміну від кота, прибудиська, його чи не його кота, пес мав ім'я і звався Тузиком. м і облізлим, а що його ніколи не купали, то із білого зробився брудно-сірим. Пес загавкав, тихо і хрипло, як за що ж сталося. Прибудився хто до його господи ци кіт на тиньок заскочив?

На дереві коло хати, старій яблуні, сидів кіт. Чужий чорний котисько. Блимав злим оком на пса, що голову зад

– Хай собі сидить, – сказав Яків до Туза.

А потім – до хати вертатися не хотілося – він пішов на город і в кінці його, коло самого рова, побачив довгасту тоді він ще не знав, як її звати. Тільки як наблизився, то побачив, що невисоке, худе, як трясця, дівча трощить ть і рве, холера б тебе взяла.

Коли воно побачило господаря – Туз біг поруч і загавкав, – то закричало:

– Не підходи, дед, буду стрелять.

Стріляти? Яків тоді спинився. А дівчина-пляма виставила руку-патичок і закричала, ніби й закричала, а швидко

– Не підходи, стрельну. Відіш, у мене пістолет.

Він уже збагнув – тая, наркоманка, бачив уже таких, навідувалися до його маку. Тільки ті – двоє балбесів, коли

Коли ж вона зрозуміла, що не злякає – пальнула з того уявного револьвера, репетнула: подалі, дед, – раптом і до рота пхати. Давилася і пхала.

Яків схопив її за руку. Худюща, схожа на синій патичок, рука ледь не тріснула. Дівчина рвонулася, али раптом дуча...

– Дед... ти сволоч... уміра... дед...

Яків не знав, що робити. Спробував підвести, але не зміг. І таке трясця не міг подужати звести.

– Уході, дед... Уході, забі... забірай свою... свой вонючий мак...

Вона хрипіла і билася об землю. А потім враз стихла. Яків не знав, що робити: кликати міліцію, бігти (де там бігти, це лихе потороччя – хай здихає, як не тепер, то в четвер, все ідно не жалець на цьому світі. І жити йому не тра...

Тузик перестав гавкати, обнюхував тіло, на якому задерлося легке платтячко, оголюючи худі, землисто-жовті н... осподи» – й відвернувся. Бридко було, нудота підкотила.

Він усе ж пішов до хліва, щоб узяти візка для гною. Невідомо, чого вирішив так. Здається, подумав, що поки ко... е, не побіжать тую наркоманку рятувати. Хоч до хати завезе... Ци на вулицю вивезе... А там хтось же її побачит...

Перед тим, як іти, торкнувся тіла. Дівчина-потороччя дихала. Ледь-ледь, али дихала. А тоді сапнула.

– Я зара, – пробурмотів Яків.

Він ішов до хліва довго, а вертався ще довше. Візок штовхав поперед себе і той візок чогось був особливо важ...

Але дівчини на місці вже не було. Сиділа по другий бік рова, розривала маківки і розсипала мак довкола себе. міялася, хрипко, не по-міські, а тоді поманила тонюсіньким пальчиком:

– Дед... Ході, дед, покайфuem...

5

Плюнув та й пішов до хати. Шкода було маку – хтось таки напик би з нього пирогів, та й на кутю Ольці згодивс...

А ввечері пес загавкав, хоч по-старечому й натужно, проте наполегливо. Вийшов зрештою у сіни і почув шкря... Мовби незнана твар.

– Дед... Спасі мене, дед...

Він і порятував. Якось з горем пополам зтяг те дурне поторочче до хати, понатужився, зрештою змусив і її ся... втарагунив.

Дівчина вовтузилася, хрипіла, а потім наче ожила й заметалася по ліжкові.

– Дед, черві лазят... Почему у тебя так много червей? І таких больших... О, да твоя голова оторвалась... І моя то...

Чого вона тільки не верзла і в яких страшних муках не корчилася, цяя дівка. Кілько разів забивалася у судоман...

Яків не знав, що роботи. Бігти по фершалку? Ще чого доброго, доки ходитиме, цяя заблуда рознесе геть усе в...

Зрештою незвана гостя замовкла, й на довгі хвилини Якову здалося, що замовкла навіки. Коли ж розплющила... над ліжком, щоб почути:

– Дед, сделай же что-то... Не уколеш – помру...

– А ти не... То я дохтурку покличу...

– Не бойся, ізбу не сожгу, – наче почула його думки.

Приведена ним того-таки вечора дохтурка Вікторія глянула на тільце, що здригалось у напівсні в судомних ко... чорний цурпалок:

– Ломка, Якове Платоновичу... Боюся, що на останній стадії...

– Останній стадії?

– Так. Кажуть, тоді вони навіть маківки просто їсти беруться...

– І цяя трощила...

Дохтурка подивилася ще раз на примару, на Якова.

– «Швидку» я, звісно, викличу... Документи є при ній?

– Документи?

– Ну, паспорт чи щось...

– Ни знаю...

Ні документів, ні речей при цій прибуді-наркоді не було. Тільки старе, геть вибруднене платтячко, а під ним, ечки Яків уже потім побачив, як вона на другий день, геть знесилена, попросила:

– Дед... Сходіть би мене... Ізвіні... Но двігати нічим не могу... Всьо словно із вати... Нет, із желе...

Він і приніс стару каструлю, поміг ті майтечки зняти, а тоді відвернувся.

Та то було вранці, а ввечері Яків не знати чого сказав до дохтурки:

– Не треба «скору»...

Невідомо чого й сказав... Ци... Ци передчував щось?

– Не треба? – здивувалася дохтурка.

– Я того... Їден свій спосіб поспробую...

– Ну, як хочете... Але як помре?

– Може, й не помре.

Дохтурка зробила якийсь заштрик і пішла.

Спосіб... Він пригадав, як тітка Герасимиha дядька Івана од білої гарячки рятувала. А ще од лютої наврочниці...

Змусив, буквально силою влив до рота теплої посоленої води з настоєною ромашкою. А тоді, як виблювала, нго став душити, дав напитися, поволі, між зубами звелів проціджувати.

Незвана гостя після того то засинала, то прокидалася, хрипіла й просила ще укола. На ранок затихла, а коли в о не дихає. Кинувся, нахилився до блідого, як смерть, лиця.

Дихала, хоч і ледь чутно.

З того дня він за трави взявся. І спосіб із травами од Герасимиhi покійної, і ще дідівський, що рятував од лама ли, – все перепробував.

– Нащо вам, тату, тая морока з циею потороччю, чужаницею? – Ольга.

– Сказано в Писанії... Поможі ближньому...

– Знаю... Знаю... Порятуйте, а вона вб'є або обкраде. Така ближня, що й до вітру разом не ходили...

– А що в мене красти...

– Приведе таких, як і сама...

Вони сварилися, а дівчисько, виявляється, слухало...

– Тьотка, ви Екзюпері читалі?

Заскочені, вони обое – батько і дочка – обернулися. Стоїть, од вітру хитається. Очиськами – нічого не скажеш,

– Якого ще в дідька Зюпері? – Ольга вибухнула.

– Каторий Антуан, тьотенька. Де Сент каторий. Французській граф, между прочім. Лютчик і пісатель.

– Ну, чули, тату, воно ще й здіваєцця! – Ольга в боки взялася, а Яків добре знав небезпеку цього жесту. – Нарк

– Значіт, не читалі, – дівчина вимовила начеб не з насмішкою, а печально. – А он, между прочім, пісал, что ми
... Слушаюсь ево, как ета собачка... Ня, ня, маленькая...

– Тьху... Потороч...

Дочка сплюнула і пішла собі. Швидко-швидко, наче од якоїсь навади втікала.

Яків тоді не знав – гніватися чи радіти. На себе гніватися, дочку чи це потороччя приблудне?

А те підійшло (він уже знав, що звати її Альона, Оленка, значить) до плеча кістлявим своїм патичком доторкну

– Спасібо, дед, что вернул мне інстинкт самосохраненія... Не леченієм своїм, хотя і за ето спасібо... Раньше вер
ползті захотелось... Колдун ти, наверное, а, дед... Ладно, пошлі твою гадость пійть...

«Гадості» він багато на ній перепробував. І цвідрубал, і кропивицю лісову, розмай-траву, і квітушку цибуляну, і
каміння дробить, але й кісткам і нутрощам допомогти може.

Півтора місяця минуло, поки до тям привів, щитай, остаточно.

Дивно, але вона його справді слухалася. Тільки на перших порах поривалася кудись, по уколи ті свої. Тоді він
кобилиці, коли вже точніш, путо зробив. Вона, як побачила, прокинувшись, на ногах те путо, тільки й сказала

– Да ти іздеваешся надо мной, дед.

– Будеш ходити так, доки не образумишся, – сказав Яків похмуро.

Подивилася – сто рублів із очиць викинула.

– Ладушкі, дедуля, чорт с тобой... Похожу і так.

І вона таки ходила, ледь дибцяла по двору, доки не дозволив скинути ті мотузяні кайданки.

6

Через кілька днів чи, може, й цілий тиждень після тієї розмови з Ольгою сиділи на порозі хати – цвіркунів слу

– Дед, а ти любіл когда-нібудь?

– Що?..

Він аж здригнувся з несподіванки.

– Ну, любіл, спрашиваю... В юності ілі когда там? Баба ж у тебе була, раз доч есть?

Чи він любив? Що це дівчисько знало про любов?

І раптом тоді, коли з Оленкою сидів, як і тепер, чогось ота розмова постала, матері його, Параски, і сусідки, Фе

Він, малий Яшко, почув, як з-за хліва, од вітру, вертався.

– Щось нам, кумо, тре' з дітьми робити, – то Федотиха, Ярина, казала.

– А що таке, кумо? З ким робити?

– Та ж з твоім Яшком і мею Улянкою, – Федотиха оглянулася, стишила голос, а Яків-Яшко встиг за вугол хати сн
ь який мумент – Яшко до нас біжить, а Уляся до вашої хати норовить вирватися. Я вже про свята не кажу.

– Та ж діти, кумо, – Яшко почув, як голос його мами із тривожного став веселішим. – Ме сусіди, то й вони дружк

Тут Федотиха ще раз оглянулася. Яшко побачив, як заблищали її очі.

«Як у шкодного кота», – чогось подумав.

– Ой, не кажіть, кумо... Діти-то діти, али я ж бачу, як ваш Яшко на неї дивиться. Як мої покійні бабуня казали – с
. А ото йду з города, бачу, всілисе на колодах коло хліва, що би ви-те думали – Уляся зусім гень би дівка паруби
жи зла вашому синові не хочу, самі знаєте.

Яшко побачив, як враз темна хмара закрила мамине лице. Аж очі звів догори й угледів геть чисте літне небо.
ка відчула, що далі казатиме кума і сусідка? А вона сказала, що тая дружба їхніх дітей вельми небезпечна. Що
. Не хрестіться, кумо, і не блимайте так на мене. Дурне діло не хитре. Влюбетися, як води кварту випити. Ще р
б такого зетя мати, як ваш синочок рідненький, а мій хрещений. Видко, що росте хлопець роботящий, майсте
окаянний ні за якого діла не віддасть Улянку за Яшка. Ну самі знаєте, кумо...

– Знаю, кумо, що ми для вас бідота драна, – сказала Яшкова мати з важким зітханням, присвистом, мовби веро
а віл... Ой, кумо, міні в хаті поратися тре'...

– Не гнівайтесь, кумасю, бо і я такого не казала, і ви-те такого од мене ни чули, – одказала Ярина солодким гол
ми породичатися. З теми багатириями, шо й ми не рівня. І тут хоч пий, хоч виливай. Вже вони з Крапоном (наз
як мій Федот на чім затнеться, то хоч кілка на голові теши, то його не перепреш і возом не об'їдеш, віддасть і

Далі вона казала, що самі знаєте, кумо, як ото сталося з Іваном Тарутиним, коли тую Хомічіську Василину за ге
хочу.

Яшко знав, що сталося з Іваном, котрий жив на їхньому Млинищі, загоренському кутку, за дві вулиці од їхньої
ці Мережці з каменем на шиі. З каменем, на якому він ножем чи чимось гострим видряпав півслова: «Васили.
атівщині, куди вивозили родини з їхнього села при наближенні австріяків, до школи, кажуть, ходив. Ще прози

Поховали Івана за цвинтарною загорожею, без батюшки і одпеванія, і піп на проводи обходив неосвячену мо
чці Івана нима, бо вейшов, ой, вейшов, вин з могилок та зновика пушов топетися.

Тоді, як пішла Федотиха, видибав Яків не своїми, начеб засидженими ногами з-за хати, матері в поділ ткнувся,

– Ти чув, синку? – Мама гладила його по голові, як маленького.

– Чув, мамо...

– Хай вони ясным вогнем вигорять, теі богатири, – сказала мама Параска. – Бач, не рівня ме ім, хоч і покумали
куватого Вергуна він, бач, надумав Улянку віддати! А щоб тобі віддавало в обидва боки на штирі роки, а на п'я

Мати кляли й кума, й Вергунів – старого, багатирия запузяченого, і молодого, сову банькату, а Яків раптом поб
, іде до річки з каменем, великою каменюкою в руці, а на березі обв'язує каменя мотузкою і чіпляє собі на ши
походив.

- Не, не, – чи то подумав, чи прошептав, і його пальці вчепилися в материну спідницю.
 - Що з тобою, Яшо? – Мама схарапудилася не на жарт, взяла його голову в свої руки, заглянула в очі.
 - Ничого, мамо, – сказав Яків, але подумав, що нізащо в світі й нікому він Улянку не віддасть.
- Али й топитися теж не піде.

7

Мама Параска грішила. Або ж видавала бажане за дійсне. Тиміш Вергун, Тимко, Тимофій Глушук не був ані бан і – казали в селі. Підростав, виростав і все більше западали на ті очі, на доладну поставу дівчата. Окрім того, щ агу над Яковом – був на цілих три роки старшим од Улянки, а Яків тільки на рік з хвостиком. Отже, Тиміш мав п

Після тієї підслуханої розмови Яшко став сторонитися Улянки. Аж вона то помітила і спитала, що з ним.

- Тебе заміж оддадуть за Вергуна, – прямо сказав він.
- Заміж? Що ти кажеш, Ясю? Я ж іще маленька...
- Виростеш – і віддадуть.
- Та що ти надумав таке собі, Ясю? – Улянка аж ніжною тупнула, руки в боки взяла – геть доросла.
- Мати твоя казали.
- Мати...

Улянка залилася сміхом – дзвінко-дзвінко. І йому стало смішно. Смішно, що міг повірити – Улянка могла належ

- Я от мами спитаю, – сказала Улянка, коли перестала сміятися.
- Зажди...

Але вона вже побігла. Ніжки босі майнули. Яшко бачив, як до мами свої заговорила. Як та щось відповіла, поті

А при черговій зустрічі – на городі, біля межі – Улянка сказала, що вона маму попередила: довіку з Яшком дру

- Дед, – сказала тепер Оленка. – Так ти на ней і женілся? І жілі ви долго і счастліво, только она умерла раньше
- «Що вона розуміє, цее дівчисько», – подумав Яків.

Десь під ложечкою занило. Він почув навіть звук – далекий, пронизливий, наче щось тріснуло, забриніло й не

- Да, дед? Почему ти умолк?

Оленка заглянула йому в очі. Тривожно і аж злякано. Пташка так дивиться, майнуло в голові.

- Я што-то не то сказала? Она...
- Її Тиміш таки посватав, – сказав Яків. – І весілля було.
- Вот как? Но ти ж не побежал топітся, как тот ваш Іванушка? Что ти сделал? Уехал? А она?

– Ясю...

Він... Як він невміло роздягав її, свою Улясю... Блузочка як важко розстібалася. Гудзики величезні, чавунні, зате ілі калачики, для нього спечені...

Досить! Знала, ой, знала вона, тоді вже знала, що Тиміш має засилати сватів... Що вона, вона, а не батько, пог

Кого винуватити? Сотні, а може, й тисячі разів потому задавав собі Яків те прокляте питання... Її, кохану, зрадл

Ну чого ця сявка-приблуда, яку він, щитай, з того світу дістав, пристає? Мохом все вже поросло. Мохом і боло

А воно рукою-патичком знов торкається, зазирає в очі, так, ніби він сам у колодязь бездонний дивиться:

– Дед, тібе тяжело вспомінать?

8

Вони любляться, і Улянка належить йому. Він питає, чи їй було добре? Питає подумки, вони невмілі коханці – му на масницю вісімнадцятий тільки за ріжок завернув. В обох – уперше.

– Весілля має бути після Покрови, – каже Улянка, коли вони, обое знеможені, геть засоромлені, щоки калиною (передбачлива Улянка принесла).

– Що? – Яків зводиться на лікті.

– Тато так казали.

– Весілля? Наше?

Улянка раптом посміхається. І хоч посмішка гірка, у нього мороз пробігає шкірою од тієї посмішки. Кілько ж л

Він раптом зрозумів, що може вдарити її, кохану Улясю, ось зараз. За цю посмішку, за слова, за все... Навіть л

Яків хапає її за плечі.

– Мовчи, – кричить він. – Чуеш, мовчи. Або буде наше весілля, або його зусім не буде.

– Милий мій... Нема у нас іншого виходу.

– Скільки тобі літ, що ти така мудра? – не втримується він. – Сто? Двісті? Може, ти стара ворона, яка бачила все

Отака у них розмова після любовців. Даремно він пропонує їхати світ за очі, в якесь місто, люди скрізь потрібні, на може не робити нічого, він сам заробить на них обох. Улянку явно тішить така мова, вона кладе йому пальці, вже добре навчилася не так від матері, як від тітки Павлини. Все то так, Ясику, ми не пропали б, али в нашій р може засмучувати, у мами постійно болить серце, все оте не для неї, інше життя, вона може жити тільки в За – не для неї, Ясику, ти мусиш зрозуміти, ти розумний хлопець.

Авжеж, він розумний. Поруч з ним лежить дівчина, яка дорожча йому за все на світі. Яку він знає, здається, скі аглому, на сонце схожому, а тепер побачив дві диньочки груденят – сліпучо-білих, тоже два ясних сонця, під п ив. А не знав, ой, не знав до цих пір, до цього дня цієї дівчини... Ніби двері розчинив у цілий світ, а там... Моро

А над ними тоді пливла у вишині маленька кошлата хмарка. Спинилася і задивилася – на гайок, на двох серед ь із нього, може, ту ж душу.

Витягує і забирає на небо?..

– Я завтра ж зашлю сватів, – сказав зятято.

– Не треба.

Улянка також звелася на лікті. В зубах у неї виявилася травинка. Від того ще ліпшою здалася.

– Чого ж не треба? Ми будемо просити тата й маму. У них же серця не кам'яні.

Вона тоді геть звелася, сіла. Виплюнула травинку. Поправила розкошлане волосся, косу за плече закинула.

Сказала, немовби не до нього, якимось так, ніби до маленької дитини звертаючись:

– Я дала слово татові й мамі, що не буду їм перечити. І вийду за Тимоша.

– Ти... дала слово... Вже дала?..

Яків навіть замахнувся. Бо ув очах потемніло. Що є то таке, подумалося. Валився світ, а він того не міг спинити.

– Можеш мене вдарити, Ясю, – сказала Улянка, – якщо тобі полегшає.

Його тіло стало враз немов заморожене. Дивився і не пізнавав. Як же він не знав своєї Улянки! Своєї? Авжеж, діла не дівчинка, а швидше досвідчена, майже стара жінка з молодим лицем. Що все визначила і зважила.

А вона те й потвердила, коли сказала, торкнувшись його руки:

– Ясю, я тебе любила і буду любити. І дитину хочу від тебе, а не від нього. Не від Вергуна. Али в нашій родині не вже я вродилася. Думаєш, я не плакала ночами, перш ніж усе рішила?

Такою була душа в цієї дівчини. Такою вона була. Яків мусив усе те сприйняти, хоч усе в ньому бунтувало.

І сватів таки заслав, заслав, дядько Карпо пушов і Василь Тарасюків, і він сам перейшов через двір, через межі, де були визначені наперед, пекло йому й досі пече. Лагідними були слова Улянчиного батька Федота: тобі ж змійлася – й він те добре відчував. Бо Трійця була попереду, бо...

Його слова про любов до Улянки відлітали кудись за вітром, що наче блукалець-гуляка забіг цієї миті до саду. у. Коли вона скаже, що й мала сказати, що він уже знав:

– Як ви-те скажете, тату й мамо, так і буде.

9

Від того весняного – ще весняного, майського дня, коли відбулася кумедія із його сватанням – і до Покрови, святої, тоді, після сватання, проходив мимо вікна крайньої кімнати, побачив лице Улянчине й очі, які... які сміялися. Стремління ненависті пронизало Якова. Він вдарив кулаком по вікну. Брязнуло скло, бризнула кров на пальці. Петро. Наче з-за туману доносилися прокльони матері його коханої. В руках Петра побачив великого кілка.

Та на двір вийшов і Федот, зирнув поглядом – важким, пронизливим – сказав:

– Не чіпайте. Кинь кілка, сину. Хай подуріє. Його вже пройшло.

Але його не пройшло. Його щастя, його кохання зрадливе, підле, вночі постукало у маленьке віконце їхньої хати. Сльозами впадало на його обличчя.

– Відчини, – почув шепіт.

«Що робити?» – думка народилася і згасла. Натомість солодко замлоїло у грудях. Натомість відчинив вікно, оглянувся.

на старих і малих. Тихо... З печі ні звуку. Гаврилко теж похропує.

Улянка відразу схопила його руками за голову, притягла до себе, впилася в його губи своїми вустами.

– Чого ти прийшла...

Слово «сучко» вмерло на його обцілованих губах. Опиралися не міг і вже ніколи не опирався – ціле літо й по...

Вони стрічалися усе літо і половину осені. Вони стрічалися й навіть удень – за їхнім хлівом, у гайку за ровом, у...
ався той бенкет любовців і ласки. Дорослих і... начеб дитячих, так він теперка думає.

– Ти не боїшся матері й батька? – питав він.

– А мамі я сказала, – Улянка дивилася так, наче він спитав оце, як її звати.

– Як то – сказала?

Він аж стерп з несподіванки. Сказала? Що сказала? Сміється?

– А так що сказала, – Улянка взялася в боки. – Хай мамця мовчать і дишуть. Та вони мене й розуміють. А батько...
умова – за мною землі батько не даватиме. Ну, корову і нового плуга. І на солтиса не лізтиме, як пана Пьотра з...
обі... Ти мене люби ліпше...

Щось було в тому нелюдське, так йому, Яшкові, подумалося. Щось було. Він прогнав думку геть. А солодощі ко...
я вона належатиме іншому. Якщо й не зовсім, то доведеться ділити. Ділити?..

За тиждень до Покрови і два до весілля вона сказала – після любовців, геть знеможена, як і він:

– Я груба[2 - Вагітна (діал.)], Яську.

– Груба?

– Так. Вже понесла. Від тебе. І всі мої діти будуть від тебе, чуєш? Сина хочу. А потім – доцю. А ти?

– Я...

Горло йому тоді перехопив спазм. Кого він хоче? Він уперше подумав про дивну владу жінки. Цієї ось над ним...
й підкорився, чого приймає ці подачки від цієї зрадливиці? Вже зрадливиці. Хай і не йому. Та і йому теж. Пої...
, світ за очі.

– Вчора я Тимоша стрічав, – сказав натомість.

– І що?

– Грозився.

– Чим?

– Уб'є казав, якщо правда, що з тобою валандаюся.

– Не вб'є, – сказала вона. – І руки не підніме. Я йому казала...

Вона вмовкла. Не промовила більше нічого. І раптом почув – Улянка плаче. Плаче, плечі здригаються...

– Чого ти...

Погладив ті плечі. Пронизало всього. Пташеня мале горнулося до нього.

– Мовчи... Мовчи...

І те було, чого ніколи не забути, – як він вийшов назустріч весіллю з ружжом в руках.

А перед тим нестерпно тяглися страшні осінні дні очікування того ж весілля. Яків намагався гнати від себе геть Улянку, виходить заміж, поступаючись волі батьків, проти якої не сміла піти, але продовжує його кохати. Й залишилася тільки одна думка про те, що Улянка належатиме іншому, кров шугала до голови, а перед очима стрибали коники. Ділити Улянку з іншим не хотілося.

У ніч перед весіллям він чекав Улянку в їхньому гайку. І вона прийшла, а коли вже стали гарячково обійматися, вийшли з гайки два брати – рідний Петро і двоюрідний Тарас. Але як Петро замахнувся великим дрючком, Улянка закрилася в його обійми.

– Добре, – сказав Петро. – Добре, ми не будемо бити цю суку, цього пса, але хай дасть слово, що він до тебе бачився.

Вони стояли на малесенькій галявинці посеред гайки. На галявинку кидав білі косі відблиски місяць. П'ятеро людей стояли на місці й знову завмерли.

Яків мовчав. Не міг відмовитися від Улянки, хоч і майнула думка, що то був би вихід – його слово, клятва чи щось інше. Але він не вважала на зраду від нього. На помсту. На те, щоб... Щоб поквитатися з ними обома, з їхньою любов'ю, подумав він.

Али ж тут він згадав, що вона вже носить у собі, під серцем, його майбутню дитину. І той маленький росточок (сина? подумалося про сина), а може, й щось більше за те життя, що тільки-но зародилося в Улянці. Незмірно багато.

– То що, сусідче, чого мовчиш?

Петро порушив тишу і ступив крок ближче. Рукою дотягтися мона.

– Доцю, сама одкажися, бо ж буде ганьба на все село, – Федотиха зойкала за кожним словом. – На всьє село перед весіллям Тиміш напився і кляв на всьєний кутік і тибє, доцю, і цєго дармоїда безстидного...

– Добре, мамо, – сказала Улянка і, відвернувшись од Якова, до матері кинулася. – Добре, мамо, буде по-вашому. Ала, – цєї приступники дадуть слово, що ніколи, ні тепєрка, ні завтра, ні пуслезавтра, Яшка ні зачєплять...

– Ха-ха, – Петро спробував був засміятися, але Федотиха обірвала той сміх:

– Дай їм слово, сину. Хай цєї ночі все й обірветься. На тому й порішимо, бо з кров'ю весілля не гоже мішати. Ні.

Не відразу, по якійсь хвилині чи й більше Петро сказав, що він згоден на таку умову. Тепєрка вони його не зачєпляють, оперєджіння, не поб'є, а заб'є, а як не він, то знайдуться хто, ганьбу роду вони обрубують, нїхай буде певен. . Коли не, то мусять чинити, як велить совість і чєсть. Совість і чєсть, чуєш, вилупку?

– Ваша взяла, – сказав Яків і пішов геть через гайок, який взявся хльєстати його гілляччям по обличчі, по плечі. Озирнувся, а за ним стояв Тарас. Теж з дрючком. Місяць освітлював перекошене лице.

– Я тобі, падлюко, слова не давав, – сказав з такою люттю, що у Якова зновика мороз по шкірі побіг.

– Дурєнь, – сплюнув Яків і пішов на Улянчиного родича.

Той встиг вдарити ще раз, але Яків зумів вирвати дрючка і загилити в щєлепу. Вся його злість вилилася в той удар.

Билися люто, довго, до крові. Їх розборонили той же Петро і Уляна.

– Дурєнь, – сказав Петро до брата. – Як завтра ци то сьєнне на весіллє покажєшь?

Цієї миті, пам'ятає Яків, місяць зайшов за хмару. Мовби засоромився дивитися на двох побитих парубків. То вийшов з гайки Тарас – до своєї двоюрідної сєстри. У війну то будє... У війну...

Тую рушницю, не мисливську, а міцну военну, привіз Платон, батько Якова, із війни з більшовиками у двадцятьок на їхньому бідацькому полі. Він прийшов, малий ще, дванадцятий рік ішов, подивитися, чи горобці колоски амокрукту робить, махорку в якийсь листок, з лопуха чи що, пхає. Він, було, назад став одступати, од того бор

– Не узнав, сину?

– Тату! Живі... А мама...

– Поховала, чи що?

– Не. Али тривожилися...

Вже як припав до батька, вдихнув запах давно не митого тіла, батько й сказав:

– Одвоювався я, синку. Наші з Петлюрою разом за поляками до Варшави пішли. Казали, назад вернуться. Тил наші – не... Не та вдача в нашого Сьомки-отамана. Та й, балакають, наші землі по самий Луцьк продав Юзіку і

Потім не раз батько розповідав, як був свідком зустрічі у Луцьку головного отамана Симона Петлюри з польськ ла Осецького, а той був тоже великим командером. Бачив, як до домика неподалік од Луцького замку обое пр оло ноги, а як машина спинилася, до плеча взяли. От так, показував батько. І бачили, як вийшли два ни то ота ли вже з поляками, до Луцька мало не приперлися, за верстов двадцять-тридцять од міста стояли вже. А тут р чя у головного поляка ясне, висяює, ніби начищена салдацька бляха, в нашого Симона, чи то Семена, як сіро мовби хоче щось потаємне в очах угледіти. Проти Платонового сусіда, Степана Гаркавого, під Києвом потому

– Звідкіля будеш, вояче?

– З Полтавщини, пане головний отаман, – той груди випнув, аж заікнувся з несподіванки.

– Земляки, виходить? – Петлюра скупю всміхнувся. – Дійдемо й до Полтави, земляче. А ти звідки?

То вже до Платона. Стомлені очі, а пронизливі, досі памнятає.

– Я аж гикнув, коли він до мене озвався, – казав батько. – Ну, раз питає, то треба одказати. Тутешні ми, мовлю,

– Вся Україна, значить, – пригадував отаманові слова Яковів батько.

Не раз цю зустріч і розмову пригадував Платон Мех, по-вуличному Цвіркун. Авжеж, чогось Цвіркунами їх проз

– Та бре', куме, ій-Богу, бре', – сказав якось той же Федот. – Став би сам головний отаман з вами гувурети. Отак

«З таким голодранцем, як ти», – казали його усміхнені очі.

– Я, по-вашому, куме, брехун?

Ой, як розізлився тоді Платон. Шапкою об стіл кинув. От-от, здавалося, на сусіда-кума кинеться. Той взяв його ипнути, али й стримати себе міг. Все міг, бо був таки хорошим хазяїном, мудрим, не запальним, як голодраб П

А рушницю... Рушницю батечко так і не віддав. Ні тоді, коли поляки оголосили, що всі мають здати зброю, ні п ме батько сховав. І що час від часу дістає і змашує. Крадькома, вночі, коли, гадає, всі сплять. Мо', й згодиться,

У хліві, за стріхою, в таємній заглибині знайшов Яків зброю ще за два дні до весілля. Знайшов, потримав у рук у когось невидимого. Потім так, заряджену, поклав у сховок.

Нащо тоді діставав? Невже думка вже зародилася? Сам не міг би сказати. Пригадав дане собі ж слово, що коли належала...

Тепер, вертаючись після тієї бійки в гайку, відчув, як його злість начеб проходить, а на зміну їй приходить инша лодна лють на світ і самого себе. На місяць, що холодно світить угорі. Місяць, що пливе небом, як крипа[3 - Чо

Але якщо Улянки він убивати не буде, то кого? Кого? Тимоша? Що це дасть? Убити й піти в тюрму? Убити й піти

Він поплентався до хати. Але не став заходити, а сів на порозі. Віддалені голоси долинали з сусідського подвір'я.

Певніше, на останніх вечорницях. Як то заведено було, з дівочтвом прощалася. Куди мав і він піти, та не міг.

12

– Мені щось наче затьмарило розум, – скаже він пізніше в поліцейському постерунку. – Як весілля з хати виходить?

Насправді він готувався цілу ніч, думав, засинав і прокидався знову. Щось чи хтось брало за руку, садовило, змусило а за вікном стоїть? Не, нема. Під час одного з тих прокидань майнула думка: піти й зараз викрасти Улянку, змусити лі.

– Не спиться, синку? – спитала мати.

– Спіть, мамо, – сказав. – Я піду води вип'ю.

Надворі було доволі прохолодно. Аж ніби морозно. Холод відразу поповз за комір. У сусідів світло вже погасло. Весільний день.

«Не, – сказав він собі. – Не, я вкраду її з весілля».

Та вже коли справді напився холодної, аж зубам стало терпко, води – все-таки осінь, середина осені – рішив, що а, хоч, може, й сподівалися, що не прийде.

І він таки пішов, і ловив на собі насторожені погляди Федота й Федотихи, Улянчиного брата й самої Улянки. Та й линула кров, стало жарко і зашуміло в голові.

Чекали приїзду, точніше, приходу молодого, бо ж з одного села, звісно, разом з весільним супроводом, а після цього обряду, до того, як піднімуть над головами наречених корони й благословить батюшка на довге й щасливе життя, який неприховано тулився до майбутньої дружини, якою Улянка мала стати за годину-дві, було нестерпним. Та і він вітліло. Наче спеціально дразнила його, Якова.

І таки додразнилася.

Коли весільники стали виходити з-за столів, мати й батько благословляли на дорогу до храму, Яків тихо відділювався.

Рушниця-п'ятизарядка лежала в дильові, всередині видовбаної пустоші (от чого не могли її знайти поліціанти).

– Чекала мене? – сказав Яків, мов до живої.

Погладив, перевірів, чи загнаний набій. Набоїв не було. Виходить, батько дізнався про його намір? Чого ж то?

– Ну добре, – пробурмотів і мацнув у щілину в стіні хліва.

Там лежав набій. Один-однісінький. Загнав його в рушницю. Клацнув затвор. Звів курка і вийшов на двір.

Весілля вже йшло до вулиці, а від сусіднього двору бігла мати.

– Яшку! Ясю! Спинися!

Він не чув. На сусідньому дворі грали троїсті музики. Казали, то знаменита на округу трійця музикантів, випис

Все одно вони йтимуть мимо їхнього двору до церкви. Все одно йтимуть, затято билосся в голові.

– Ясю! – мати кричала так розпачливо, мовби він вже когось убивав чи цілився в неї саму.

Яків обминув матір, навіть відштовхнув протягнуту руку, вийшов на вулицю. Звісно, вони його побачили, побачили в одна велетенська хвиля.

– Стійте!

Яків сам здригнувся од свого пронизливого крику. Крик долинув хтозна з якої далини і впав зовсім поруч.

Весілля спинилося. Заціпеніли люди й стихла музика. Такого ще в їхньому селі не було. Порушити весілля, яке

Наперед вийшов батько Федот. Пішов до напасника.

– Якове, не дурій! – сказав тихо, але твердо, дуже твердо. – Не дурій, чуеш, Якове? На що руку підймаєш?

– Стійте, – сказав Яків. – Стійте, тату, бо стрельну. Я нікого не вбиватиму. Али не підходьте.

– Тоді чого ти хочеш? – спитав Улянчин батько.

– Вашу дочку, – сказав Яків.

– Хіба ти не бачиш – вона за гиншого виходить? Сама виходить. Ніхто її не силував. Ніхто, Яшку.

Слова Федота покотилися до його, Яковових, ніг і відкотилися кудись убік. Лежали і блищали.

«Може, відступитися?» – подумав Яків і зрозумів, що не відступиться, ні за яку ціну не відступиться.

«Благословлеємо, бажаємо щісця, здоровля й діточок на щісця», – слова зашелестіли у вухах, а тоді зазміїлися якимись чорними почварами, котрі повзли вулицею.

Такі слова благословляння батьківського якусь годину чи й менше тому казала Улянчина мати, коли прийшло

А перед тим щось схоже промовляв чоловік, який стояв перед ним. Для молодих і цих людей – святі слова.

– Віддайте Улянку, і я нікого не зачеплю, – сказав Яків, хоч його руки дрібно затряслись.

Як і голос.

– А хіба вона хоче бути з тобою? – сказав Федот і повернувся до дочки. – Хочеш, доцю? Скажи цьому анциболу

І Улянка сказала. Він не почув, а швидше зрозумів по губах, які не раз цілував – вона видихнула щось. Невже н

– От бачиш, – сказав Федот. – Опусту ружжо й пропусти весілля. Не бери гріха на душу.

– Не, – відповів тепер Яків. – Я піду тільки з Улянкою. Чуєте, тату?

«Ми любилися з нею й будемо любитися», – хотів сказати і все ж не сказав.

– Та чого ви-те стоїте, – то вже Петро попрямував до нього. – Він не посміє стріляти.

– Не посмію, кажеш?

Яків звів рушницю й вистрелив поперх людських голів. Весільний натовп ойкнув і сахнувся. Спинився й Петро

Після того ще наперед вийшов знатний гостювальник – солтис. Али і йому на слова, сказані польською, що до

– Назад! Бо стрілятиму! – І затвором – клац.

А тоді звелів:

– Йди до мене, Улянко! Чуеш? Бо зара проллється кров.

І Улянка пішла. Спершу поволі, а тоді ледь не побігла. Даремно її хапав за руку Тиміш. Вирвала. Стріпнула руку

Коли вона наблизилася – перелякана, аж вельон, здавалася, тремтів, схопив за руку він, Яків. Став одступати, а к відступив на їхнє подвір'я, пройшов мимо сполоханої, напівживої матері, далі за хлів, а там стояв прив'язани

13

– Тут ми будемо ночувати, – сказав Яків.

Він щойно зістрибнув з коня. На коні сиділа Улянка. Він простяг до неї руки.

– Давай, чого ж ти?

Дівчина подивилася на нього. Подивилася так, наче не впізнавала. За всю гонитву не промовила жодного сло

– Я сама.

Вона зістрибнула на землю. І тут він сахнувся – така мука сиділа в її очах. Крик вилітав з них, він його, здавало

– Де ми? – прошептала.

– То ж Гнатів хутір, – сказав Яків. – Гната Сердюкового. Циганом прозивали. Він теперика десь в Расеї, а жінка

– То ми тут жити будемо чи що?

Він здивувався тій усмішці, що зазміїлася на її губах. Глузує?

«Що ж я наробив?» – подумав й почув немовби за лісом, ген там, далеко, може, аж за Бугом, загриміло.

Уляна пішла, підбираючи довге весільне плаття – мимо старої хати, що зяяла пустими очищами вікон, крізь за

– Хіба тобі не все одно? – такою була відповідь. – Може, й до лісу, може, ще далі.

Яків сказав, що не пустить, що вони тут, на хуторі, переночують, тут їх не шукатимуть, а завтра раненько поїдуть до Галичину. А то майнуть і до совєцької границі пробратися, там, десь коло Корця живе їхній далекий родич, що ребратися. І хоч він советів не любить, али то, може, й ліпше, там, за границею, поліція їх не шукатиме.

– Ти все продумав, он як...

– Я...

Вона зирнула й пропекла душу. Тими ж очищами – найгарнішими в світі.

– Ти все продумав, не подумав тільки про мене.

– Я ж про тебе й думав.

– Про мене!

Улянка зойкнула й кинулася на нього. Стала бити кулачками в груди, а тоді по щоці дряпнула.

– Про мене? А як мені далі бути? Мені... Може, ти й мене застрелиш? – казала. – То стріляй, стріляй, все заразом

Він схопив її за руки. Спробував зазирнути в ті – чужі, страшні, привабливі – очі.

Не вдалося. Мовби самі очі втекли.

– У мене набоїв нема.

– Що?

– Те, що чуеш...

– То ти пішов з одним... А потім з порожнім...

Вона забилася в плачі. У нього на грудях. І доки плакала, відчув, що має робити далі. Про те й сказав їй, коли з

м здається, і будь що буде.

– Не.

– Не?

Проказали те коротке слово й замовкли.

Мовчали довго. Поки Уляна не сказала, що він її відвезе, але тільки до села. А сам вернеться на хутір. Далі жд

і любить, чомусь сказала вона), то хай її послухається. Післязавтра прийде сюди і скаже, що вийшло.

– І ти послушався, дед? – спитала тепер Оленка.

Яків звівся на ноги і побрів за хату. Подумав, що тоді, коли вернувся на хутір, у нього була чи не найжахливіша

Навіть убити себе не міг – рушниця була порожньою. Тільки коли прокидався в холодній порожній хаті – од п

коня. Був сам-однісінький, не тільки в тому лісі, а й у цілому світі. Світі, бунт проти якого закінчився його пораз

атькові й брату він потрібен. Знав, що мусить піти світ за очі. І тільки під ранок збагнув, що нікуди не піде, а че

Чим далі жила в нього Альона-Оленка, тим більше прив'язувався до неї Яків. Коли вона почала оживати, вияв

озставляла горщики, із книжок, котрі валялися в коморі (ще з тих пір, як його доньки та син ходили до школи)

дівчина ци, може, молода жінка, й повішала на стіни, приліпивши клеєм, який найшла в тій же коморі. Щоден

на польський манір) і ставила в банку. Затребувала, щоб Яків показав, як варити борщ, і таки зварила. Ольга

ить, а то й обкраде. Що в мене красти, відмахувався Яків. Наркоманів своїх приведе. А воне знають, де вона, в

силі, що й вона ніби ваша коханка, цее молоде почварище. Яків дивився на дочку й не міг збагнути: шуткує ц

більш язика почешуть, що ім ще робити, а він, старий дід, за п'ять літ до сотні, авжеж, зробив їй, ций дівці бах

кі Загорени запросить на хрестини, а тебе, Олько, та твою плетуху Гришиху за кумів, думаю, не погрумичаєте,

іків узети, то вже самі нараїте. Так казав він, Ольга сердилася, спльовувала, йшла, верталася на другий день, ц

у ній спомин про крутий батьків норів – добрий-добрий, покладистий, а спробуй его слово порушити, проти н

ром огріти, а вона, як не е, а звикла терпіти. Бо батько, так у їхній родині заведено. До того Ольга була сама-са

окіянах плавав і казав, сам боїться в село вертатися, бо тільки на кораблі й живе, а тутка світом нудить, Таньк

вийшла, й була мала надія, що вони її взагалі колись побачать. Людка в другім селі. Поліна тутечки, а що толк мовини – то ідне, а хата, як і в нього, порожня. Знав, правда, й гинше – а ни він до Ольки не вернеться, ни вон му, раз уже він до цієї хатини вернувся, тутечки й умре.

Приходила й секретарка з сільради – хто така у вас живе, звідки приблудилася, документи хай покаже... Яків сміється, дай, ни зі мною нічого не трапиться, ни ця дівчина вам ніякої шкоди не завдасть. Бо будете приставати на я, як Варка Тонусьова вмерла, найстарший у Загоренах, то йди собі з Богом, небого, прийде час – і вона поїде, а ти овичу?»

Секретарка пішла, несолодко пообідавши, а Яків мусив признатися – він уже боїться, що Оленка його покине, тільки, вона йому розповідала якісь історії з свого життя, казала спершу: «А ти не любопитен, дед», а потім, як ніби овичу?»

– А що я маю питати? – сказав Яків. – Ти, дочко, як той метелик, що злетів та сів – може, мені на руку, може, на

– А ви філософ, виявляється, – сказала вона.

Була у кофтині, яку купив разом з нею на базарі, що був тепер у їхньому селі щоп'ятниці. І коротенькій спіднич

«Геть дівчисько, – подумав Яків. – Політок підраний».

Тоді вечоріло. А вечором він уже майже не бачив. Сідало сонце за тополі на краю села, і разом з сонцем сідало Якову.

15

А тоді з усіх можливих шляхів свого життя – їхати в якесь місто, в Польщу втікати, а може, й саму Варшаву, а чи якийсь живий для нього – повернувся в село, на своє подвір'я, до своєї хати. Будь, що буде. Будь, що... Уб'ють, заберу

Не став ждати Улянку. Несила було ждати, не міг і прийняти милості з її рук. Не міг, от яка придибенція. Лють у ній, лася, то гасла. Приходили спогади, а разом з ними дивні хвилі ніжності. Ніби Улянка була тут, поруч з ним, ніби луні, втікаючи од того видива, й погладив шорстку кору.

Хотів відпустити коня. Відпустив і наздогнав. Сів і поїхав щосили. Мчався через ліс у безвість. Зрештою спинився, робили з Улянкою.

Згадав, що вона наказувала дочекатися її приходу.

– Буду у вівторок вранці, – сказала вона. – Ни завтра. А у вівторок.

У вівторок... Попереду чекав страшний і довгий день. Відпустити коня й іти пішки до міста? Тут він згадав, що їй їли іся її дрібних ягід, казала його тітка Якилина, то спершу прийде сон, а потім непомітно смерть. Він кинувся, знайшов ота. Спішив набитися, наїстися, мов боявся, що хтось заборонить. Потім пішов до хати, ліг на порепану лавку, вивчився од холоду, всього трусило, нудило, виблював раз і вдруге. За вікном сіріло.

Зрозумів – то світанок вівторка. Вівторка, в якому судилося жити. «Десь тут тече струмок», – згадав і, хитаючи

А потім побрів до села. Не став їхати, а йшов і вів коня на повідку. Сів було та зліз. І тільки перед селом знову вийшов, і поїхав верхи. Вертався, наче справді був переможцем. А може, й був. Тільки от над ким? Над собою? Над с

– Сину, як же ти вернувся? Тебе ж уб'ють, сину!

Мамин зойк. Схожий теж на постріл, на квининня підбитої чи то лебедиці, чи невідомої птахи, що простягає д

– Мамо, не кричіть. І не плачте. Самі казали, що долю конем не об'їдеш. Я спробував, та вернувся. Цитьте, мам

Він злазить з коня, п'є воду – жадібно, хоч перед тим на хуторі напився – та береться обтісувати колоду, що ле

Мати стоїть поруч, мовби вартує його од лиха. Жалібно дивиться. Щось хоче сказати й ни може.

– Йдіть до хати, мамо, – каже Яків, не витримавши її зітхань. – Йдіть, мамо...

– Добре сину.

Тупцяє на місці. Йде і спиняється. Яків не витримує:

– А батько де?

– До колишнього старости пуйшов. Вони ж разом колись воювали. Той із солтисом дружить. За тебе просити.

– Просити... Он як...

Він теше і теше. Люто й затято. Нехай хоч сотня Петрів, Федотів, солтисів і поліцаїв приходить, і забирають цю оі чорної ночі, а може, й ще раніше. Відлетіла, він відчуває страшну безбережну порожнечу, серед якої сам-од

Нащось теше, бо не відає, куди піде та обтесана колода, на хату, хлів чи, може, його власну труну.

Ураз пригадує схожість, Улянчину, одразу на два дерева за хатою, коло паркану.

«Пуду зрубаю», – думає.

На півдорозі спинеється. Щось спиняє. Кидає у жар. Вертається до колоди.

Теше, а на сусідньому подвір'ї, знає непевне, знову з хати виходить весілля. Наречені тримають в руках ікони. и – і він вислизає з того весілля, наче обрізана гілка чи, швидше, зірване яблуко, що покотилося в ще густу, ал залізне й холодне. Він знає – то цівка рушниці, що хтось викинув у траву, вона заглядає в очі – Якову? яблуку? тає його смерть.

У цю мить, він знає теж про те, почнуть грати троїсті музики – жалобну й веселу водночас мелодію. Вона прих болю.

– Сусіде! Яшку!

Голос із минулого, далекий, наче луна, що прилетіла із-за лісу. І гострий, мов лезо ножа, що розрізує йому гор.

Падає на землю, боляче б'є по нозі сокира. Він встигає помітити – не розтинає чобота, а б'є по ньому. Б'є навс

Біля тину, що розділяє їхні обійстя, стоїть Улянка. У новому платті – такого він ще не бачив, з розплетеною кос

– Йди-но сюди, сусідоньку.

Ватяними ногами він підплентується.

«Чого ж я слухаюся?» – думає.

– Не дочекався, Ясику? – каже Улянка. – І правильно зробив. Я типерка, Ясику, заміжня жінка. Заміжня, Ясику. Д

Як він її не вбив тоді, чого?

Побачив бездонний сум в очах? Побачив. Ті очі його пропекли й закричали. Закричали: не вірити словам. Не він бачить і відчуває.

– А у нас усе добре після весілля було, Ясику... Сорочку родині мою показали. Із кров'ю, як і належить після пер

Нахилилася близько, моргнула і стиха-стиха:

– Тиміш перед тим кроля зарівав...

«Ліпше б він тебе зарізав», – ледь не сказав.

Али Тиміш... Ци, мо', й знав усе про них? Як же то?.. Ци насміхається ця злидниця...

– Я за тебе радий, сусідочко. Хай тобі буде добре сьогодні і завжди.

– І тобі, сусіде. Так само...

Ось така розмова у них вийшла.

Нащо Улянка його кликала? Щоб зайвий раз боляче зробити? Міг би записягтися, що ні. Але то вже пізніше...

– Тебе не чіпатимуть, сусіде, – сказала Улянка й повернулася спиною, пішла собі, мовби нічого не було між ними.

Його тільки викликали в постерунок, прочитали мораль і сказали, що має заплатити штраф за порушення гр...

– Штраф? Кілько? – спитав і подумав, що чого доброго доведеться за свою дурість якщо не з конем, то з підсв...

– Вам повідомлять, – сказав поліцей, і це ввічливе звернення здивувало.

Він дивився на ситу морду в мундирі, запакованого в закони й параграфи чоловіка й подумав про силу, яку ма...
ько, а через них, представників двох найбагатших у їхньому селі родин і до влади близьких – тих же старосту,
цього поліціянтя тая влада простягалася й до чогось невидимого й невловимого, що витало й над цими чоловік...
е зміг второпати своїм хлопським розумом, коли кохався з Уляною, коли м'яв її, стискав ув обіймах, вважав, щ...
сучка, продала любов... Али ж ци так? Раз не пішла за ним, то щось є вище? Гроші. Оті брязкальця, яких у ньо...
яку боронила Улянка? Боронила, вже носячи під серцем його дитину...

Та дорога від гмінної управи додому була чи не найдовшою у його житті...

Али побачив крамар Гершко і вперше (вперше!) сам закликав до корчми, як за старою звичкою, ще з царевих...

– Пане Гершку, у мене нема ни гроша, – сказав тому хитрому пейсатому жидкові.

– Хлопе Якубе, – сказав Гершко. – Мені не треба твоїх грошей. Їх у тебе все ідно нема, хоч із псами кишені обш...
ок (діал.).]. Такого в тотому селі ще не бувало і, мо', й не буде, а я ж прожив на віку шість десятків як-не-як і шти...
амість того, щоб сидіти в буцегарні альбо валетися забитим полеськими хлопаками, найнятими за бутель пуд...
ли Якубом, гуляє собі селом і посвистує, як холера, хоч і з темною хмарою в очах. То хіба я не можу юж пригос...

Він поплентався за Гершком, зновика засвистів безтурботно, і двоє хлопців у корчмі косували оком, то були ві...
рку з рук самого Гершка, він відчув, як за його плечима постала невидима загроза. Німа, али страшна.

«Заб'ють, нишком заб'ють», – подумав і зрозумів, що тут уже над задумкою навіть цих двох, Пилипа і Матвія, ш...
, а може, те й друге, – тут уже Улянка сили не має, тут вступає щось таке, від чого треба рятуватися хіба що вте...

Пив чарку з Гершкових рук, дивився на корчмаря, а за його плечима впливав обрис ни то дерева, ни то жінк...
Двоє хлопаків косували оком. Щось виграв він, а щось програв. І що більше? Бо любов, бо Улянка...

– Коли ви-те, пане Гершку, такеї добрі...

– Пий, хлопе Якубе... Не всіє зі смертю герць виграють... Пий, мо', й другу налля.

– Якове Платоновичу, вам треба постригтися. Не заперечуйте. І пострижу вас я.

– Ольга постриже, – сказав Яків. – Як завше. Альбо Тарас...

– Ні, я хочу, – труснула головою.

– Чим?

– Ну, хоча б ножицями, які у вас я бачила. А хочете – десь машинку дістану. Мусить же бути у вашому селі мащ...

– У мого племінника є машинка, – сказав. – Я принесу.

Покорився, бо захотілося, аби це дівчисько його таки постригло. Не те, щоб заріс, перед Зеленими Святами О...

Яків сховався до Тараса, племінника, й приніс машинку. А з ним... А з ним прийшов Валік, Валько, Тарасів син, я...
Й до двох одразу й типерка вибирав, куди ж їхати через два тижні вчитися – до Луцька чи Львова?

– І хто ж то в нас такий молоденький і гарненький? – сказала-проспівала Оленка.

Валік відразу геть почервонів, збентежився, закліпав очима. Став мовби тож дівчинкою, тільки соромливою...

– Мовчи, сороко, – гримнув Яків, начеб на свою доньку чи внучку. – У краску мені внука ввила, а він...

– А він ходить в дитсадочок і чомно пісяє на горшочок, – засміялася Оленка.

Тут і Валік посміхнувся. А в Якова невідомо чого пропала охота далі сварити цю козу-дерезу.

А вже як його постригла, то пішли вони з Валіком до гайка, що ріс посеред села. Яків обдивлювався себе у шм...
ого старечого волосся ця сорока – і раптом подумав, що Валік чого доброго влюбиться. Тоді на його душу впа...

Наче втікаючи од думок, він став вдивлятися в люстро. Старий, старий, старий... Блекнуть очі, карга у них сиди...

Шматок скла вислизнув з рук і впав на землю. Розколовся. Яків узявся збирати осколки і думав – на щастя ці н...
повзали мурахи, великі, з крилами – певно, як не сьогодні, то завтра буде дощ. А може, й щось більше: такі му...

Таким, сидючим, і застали його хлопець і дівчина.

– Якове Платоновичу, вам погано?

– Щось мені заколихалося на землі, – сказав Яків.

Вони допомогли підвестися. Не, голова не крутилася. Глянув на обох, хотів щось вичитати на лицах. Світяться...

– То я піду, діду, – сказав Валік.

– Йди, хоча могли б разом і пообідати.

– Ні, я ще не хочу їсти...

Оленка провела його двоюрідного внука до старих розхняблених воріт. Стояли ще там і щось балакали. А кол...

– Гарний у вас внук, Якове Платоновичу. Добрий, а тому важко йому буде на цьому світі жити... Не бійтеся, не...

Що значили ці неіні слова, пояснювати не стала. Тільки сказала, що заведе його до хати. Хіба він маленький, О...

– Я, знаєте, Якове Платоновичу, любила колись, коли мене мамка підстригала. У ранньому дитинстві, як кажут...

– Не, чого ж... У всіх є матері.

– Точно...

Вона раптом з доброго дива закотила очі. Хапала широко розкритим ротом повітря. Стала шукати руками опору, глипнула очима, сказала чомусь, як перше, російською:

– Пора, наверное, мне умирать, дед...

– Побалакай мені, побалакай...

Яків удавано сердився і водночас радів, що не знепритомніла. Бо що б робив тоді? Чи було б сили по дохтурку?

– Геть кепські мої діла, раз одна паршива згадка розхвилювала, – Оленка сама звелася. – Хочете дізнатися, хто...

– Як захочеш, то й сама скажеш...

– Правильно, дідусю мій Якове...

Вона встала, подала руку йому. Обое вже на рівних стояли. Начеб одне одного й підтримували.

– Чого ви мене не проганяєте, Якове Платоновичу? – спитала.

– Захочеш, то сама підеш, – відказав Яків. – Рано ще тобі йти.

Вона нічо' на те не сказала. Потюпцяла за хату – плакати, думати, втікати од якихось явно неприємних згадок.

17

Біля його вуха свистіла куля. У тому самому гайку, куди приходив щовечора, все ще на щось сподіваючись. Хоча епер на іншому кутку.

Тоді стояла зима. Він уперто прошкував засніженим полем, набираючи за халяви снігу. Потім тупцяв на місці, стовбичить ця дивна людська істота? Чого жде? Коли ж геть замерзлий рушив додому, на краю гайку і просвітив пізнав – Тиміш.

Яків ступив крок, другий, спинився, підставив себе. Просвистіла друга куля, за нею і третя. Тиміш, він знав, був дозвіл на тримання рушниць.

Тиміш грався з ним, навіть не лякав, а саме грався. Ось що він збагнув і хрипко засміявся. Хрипко й гірко.

А з боку сусідської хати з'явилася ще одна фігурка – жіноча. Вона бігла до Тимоша, спотикалася, раз упала, звелася, що казала до свого законного чоловіка. Тільки побачив, як той ударив Улянку. Штурхонув її прикладом рушниць, а, копнув ногою.

Яків зірвався з місця й щосили побіг до них.

– Тимоше! – хрипкий звук, що вирвався з горла, впав у сніг.

Куля зачепила плече, вирвала шмат старого батьківського кожуха. Та Яків побіг далі. Стрибком кинувся до Тимоша.

– Якове! Яшо! – Улянка гукнула не своїм голосом.

Яків таки встиг шарпнути зброю і відкинути вбік.

Та до нього кинулася Улянка і вдарила кулачками в груди.

– Ясю, не відхиляйся, – зашептала вона. – Не відхиляйся, бо вб'ю. У мене й ніж на поясі приторочений. Од вовк

«Діставай, – подумав. – Діставай».

Може б, йому полегшало. Та – відчув – того не хотілося. Ни вмирати, а ни...

Ліс пронизав далекий, протє гострий звук. Тужливий, десь із самісінької лісової глибини вирослий.

Вовк? Може, й вовк, якого напевне уполювала б цяя клята затета жінка.

– Не опирайся, Яську, – шепче далі вона. – Ти ж мій... Мій... Дай своє тіло...

Він тоді здався. Здався він, бо й сам прагнув цієї молоденької жінки, що вже штири місяці, як належала іншом

Опирався, як міг, і вже кудись падав.

Світ поплив перед очима і під ногами. На сніг упав його старий засмальцьований кожух, а поверх нього – її н

а ній, роздягнений і розпашілий, відчув, як її живіт – горбочок добре помітний, чого не було раніше, – мовби к

– Помацай, якщо хочеш, – зашептала вона, якось геть по-дитячому. – Живота помацай, там твій син, баба Луц

Хоч ці слова болюче різонули, вже геть розпалений Яків не міг її кинути, перервати ці прокляті любовці, цю гр

а, а брав по-справжньому, грубо й навіть брутально, як ніколи раніше. Син... Його син... А скільки з його сином

Скільки разів чекав у тому гайку?! Чого ж він не убив її, тоді, коли стояв перед тим розпроклятим весіллям, з ед

жар... І сніг, що падає з ялин, той жар не гасить.

А над лісом, над лісом, помічає він, крізь прогалинку в деревах, коли вже лежить поруч знеможений, кружляє

Летить над лісом, потім завмирає. І наче дивиться вниз. Туди, де двоє лежать після шаленого сороміцького ко

– Бачиш?

Яків торкає Улянку за руку. Очі в неї все ще горять.

– Що?

– Шуліка.

– То й що? – Улянка дивиться пильно і насмішкувато. – Боїшся, що на нас кинеться?

І раптом вона відводить очі.

«Хай би кинувся», – думає Яків.

Птах угорі зновика завмирає. Мовби справді прицілюється, аби каменем шугнути вниз.

Туди, де лежать двоє.

– Ци ви-те здуріли, тату, ци Господь вам альбо дідько молоко п'яної кози подарував? – казала Ольга, котра кіл

варку і зарік, що ноги її тут не буде, відколи в нього Оленка поселилася.

– Ну? – Яків одірвався від шитва – камізельку чи як там по-теперішньому називається те, що під маринарку під

– Та ж всеньке село язика гострить, що ваш гонук із тою дурною наркоманкою любов крутить, – видихнула Ол

– Який ще онук? Що ти, Олько?

– Та ж Валік Тарасів.

– Валік? Он воно що...

Тут він згадав – Оленка пару днів, як кудись зникати стала вечорами. І Валік кілька разів то за точилом, то за н

Олька посабанила[5 - Посварила (діал.)], побушувала. Яків її осадив, сказав, щоб не чіпала ни Оленки, ни Валі
що бачила Валіка й Оленку сусідка Ольчина, Настя Троцьова.

– Йди, сороко, – сказав. – Або ж рота на замок. І ключика сховай.

Сказав, бо побачив, як до хати Оленка підходить. А ледь ступила й чемно до Ольки привіталася, та, не випустив
ти, із хати виплила.

– Їсти будеш? – спитав Яків.

Оленка стала поруч і свою руку на його поклала.

– А ви будете сваритися? Чи як це... Лаяти, так, Якове Платоновичу?

Далі вона сказала, що правильно дід її сваритиме. Ду-у-же правильно.

– Оч-чень, деда мой ненаглядний... Спаситель мой бесценний...

З тим і вийшла з хати. Вилетіла з хати. Вже кілька разів зауважував Яків – дівчисько бачить мовби наперед і р

Сидів ступнем, а коли взявся шити – вколов голкою палець.

Так і сидів, доки не наповз на хату вечір. Майнула думка, від якої пробіг дрижак його старечим тілом: Оленка й

Не міг після тої думки й ворухнутися. Тіло наче паралізувало.

Оленка вернулася пізнього вечора. Майже вночі, коли вже спати зібрався. Ступила до хати геть мокра, бо над

– Господи, вся змокла... Де ти була?

Мокре дівча підійшло й притулилося. І ревно заплакало. Коли ж він хотів слово сказати, поклало на його вуста

– Мовчіть, Якове Платоновичу... Дідусю мій рідний, мовчіть...

Втікала вона, вернулася з півдороги? Яків про те не дізнався. Але до них перестав приходити Валік. Валентин,

У селі вже відчувався подих осені, й на її порозі Валік таки прийшов, з валізою в руках.

Попросив діда покликати Оленку. Яків покликав. Вона вийшла і наблизилася з опущеною головою.

Коли ж підвела очі... Очі ті чомусь сміялися...

– Я ж просила тебе не приходити...

І тут уже зовсім засміялася:

– Конспіратор мій хреновенький... Вибачте, діду Якове...

Валік стояв і мовчав. Яків не знав, що й думати. Невже вона його дурила? Али дурила в чому? Жодних же слів н

– Я тобі напишу, – сказав зрештою Валік, повернувся і пішов, зсутулений, ніби дід старий, а не сімнадцятилітній

– Кудда? На деревню дедушке? Так ево звать даже не Константин Макарович...

І все ж вона пішла за Валіком. Наздогнала і щось сказала. Чмокнула в щоку на очах у Василяни Явтухової, далі вернулася й до хати побігла.

– Драсьте вам, дядьку Якове, – сказала Василяна. – Внука проводжали? У місто вчитися поїхав?

– У місто, вчитися, – сказав Яків.

«Холера ясна», – чогось подумав.

20

Після тої зустрічі й любощів у лісі Яків рушив за Буг на заробітки, бо не міг далі лишатися в селі, а в жовніри брідкі-решт знайшов роботу на хазяйському тартаку. З ранку до ночі розвантажував і пиляв колоди, складав дошки, а ввечері ому в прибудовці до клуні, яка слугувала йому за нічліжку.

Так було спочатку. Але вже через місяців чотири Яків звик до важкої роботи (та й коли вона була легкою для сина – забужанське).

Одне його мучило – спогади про Улянку. Спомини, які могли навіть пилку спинити, коли різав. Спомини, які в

А коли приснилася вперше – там, на чужій землі, то бігла начеб через поле, до нього, який ішов навстріч. Бігла до нього, до його руки. Він теж спинився, теж простяг руки. Але не міг ступити далі й кроку, хоч знав, що рівчак мілкий.

Після того сну не стерпів, відпросився у хазяїна на два дні, тим більше, що Трійця була. Був шлях додому, переїхав

І вечір, коли геть стомлений ступив на батьківський поріг.

І материн вигук:

– Сину!

Припадання її, обмацування, мовби мала бажання впевнитися, що то таки він.

– Що з вами, мамо?

– Живий! – мати зойкає, а не каже.

– А чого б я мав не живим бути?

– Бо ж...

І він дізнається: Улянка геть у всьому призналася Тимошеві, і за дитину будушу, і за любощі в лісі, то так їй Федотко і місяць пішов, али сказав, що прощає, що любить Улянку, та й шкандалю не хоче, зате ж його, Якова, вб'є б

– Йди назад, синку, зникай...

Яків пообіцяв, що зникне. Ще цієї ж поночівки. Вночі справді вийшов з хати. Та вже на вулиці збагнув, куди й

Вмирили рештки короткої літньої ночі. У корчах коло річки, біля обійстя Вергунів. Звідти те обійстя, подвір'я дідове, т, вже геть великий, добре видно було. Бачив, як до хліва разом із свекрухою пройшла, бо ж у Вергунів не одні, а на подвір'я, став потягуватися, за хлів пішов, вочевидь, нужду справляти, потім умиватися почав, як Улянка з

Майнула божевільна думка: вийти із своєї засідки, показатися. Хай уб'є, раз грозився. Він вже навіть підводити очі. Щось нове до Улянки почуває, а як його назвати – не знає. Ніби перед собою не кохану дівчину (тепер вже

. Але берегтиме, віднині, може, навік, може, й у спомині.

– Отче наш, що на небесах, – раптом зашептав. – Нихай святиться ім'я Твое...

Кінець ознайомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=7)

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через ЮMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примітки

1

Підліток (діал.).

2

Вагітна (діал.).

3

Човен (діал.).

4

Учинок (діал.).

Посварила (діал.).